زەردەشتیزم: فەلسەفەی کوردەواری یا وەهمی خۆپاراستن

بەرایی:

من نە ئاڤێستازانم و نە زەردەشتناس. لە سەرەتای هەشتاکاندا یەک دوو کورسی زمانی ئاڤێستام خوێند و بەشێکی کەمی گاتاکانمان شی کردەوە. بە سەرنجدانی ئەو هەموو سەرچاوەیەی لەو بوارەدا هەبوون و باس کرابوون، ئەوەم لە لا ڕوون بوو کە بۆ ئاشنابوون لەگەڵ بابەتەکەدا دەبێ مرۆڤ خۆی بۆ تەرخان بکات و بە قووڵی سەرچاوەکان بە سەر بکاتەوە. زەردەشتناسی خۆی زانستێکە وەک هەموو زانستەکانی دیکە، بنەما و مەرجی خۆی هەن، مێژووی خۆی هەیە و لق و بەشی جیاواز و زۆری لێ دەبنەوە.

من ئەم نووسینەی خۆم ناو نانێم لێکۆڵینەوە و بە کارێکی زانستیشی دانانێم. لێرەدا تەنیا هەوڵی ئەوە دەدەم لە ڕوانگەیەکی فەرهەنگی و فەلسەفی ـ سیاسییەوە لەو دیاردەیە ورد ببمەوە بۆچی لەناو بازنەیەکی تەسکی خوێنەوار و ڕووناکبیرانی کوردستاندا جاروبار بیری گەڕانەوە بەرەو زەردەشتیزم و بەرەو ئاڤێستا دێتە ئاراوە و هێشتایش کەسانێک هەن پێیان وایە زەردەشت دەرمانی دەردەکانی ئەمڕۆی کوردەوارییی پێیە و بە خۆبەستنەوە بە باوەڕەکانی زەردەشتەوە ئیدی دواکەوتن و بندەستیی دووهەزار ساڵەمان لە کۆڵ دەبێتەوە. من، دوای نزیکەی چارەکە سەدەیەک ژیان لە ئەورووپا، ناتوانم هەروا بە ساکاری تەماشای ئەو دیاردانە بکەم کە دەزانم لە زۆر لاوە بە تەونی بیر و نەخشەی ڕۆژهەڵاتناسان و ئیمپەریالیستانەوە بەستراون. هاوکاتیش ناتوانم چاو لەو ڕاستییە تاڵە بپۆشم و لێی ببوورم کە ژیانی فەرهەنگی لە وڵاتانی ئێمەدا هێندە کز و لاواز و دواکەوتووە، فەرهەنگکارانی پەروەردە کردووە کە بە هیچ جۆرێ خۆیان بەوەوە ماندوو ناکەن بچنە بنج و بناوانی لق و بابەت و دیاردە هەزاربەهەزارەکانی زانستەوە لە دنیای تازەدا.

سەرهەڵدانەوە:

وا پێ دەچێت ئەم بەسەرکردنەوەیەی دینی زەردەشتی و ئاڤێستای کتێبی پیرۆزی دینەکە، هەر چەند ساڵ جارێک لە ژیانی سیاسی و فەرهەنگیی کورددا سەر هەڵدەداتەوە و هەندێ خەڵک خۆیانی پێوە خەریک دەکەن، بێ ئەوەی هیچ ئەنجامێکی ئەوتۆی لێ بکەوێتەوە کە قورسایی و گرنگییەکی عەقڵی و لۆگیکیی هەبێت. بە خوێندنەوەی چاپەمەنییە کوردییەکانی سەرەتای سەدەی بیستەم، ناوەڕاستی چلەکان، کۆتایی پەنجاکان و سەرەتای شەستەکان و هەروەهایش سەرەتای حەفتاکان، دەبینین ئاڵۆشی زەردەشتییەت و تاسە و نۆستالگیای ئاڤێستا و گاتاکان بەر بووەتە گیانی بەشێک لە ڕووناکبیران و کۆلکەڕووناکبیران. ئەمانە لەوە زیاتر کە پەنایان بردووەتە بەر تارمایی کەرتێکی مێژوو بۆ لەبیربردنەوەی دەردە سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەکانی سەردەمی خۆیان، نە کارێکی زانستییان ئەنجام داوە کە ببێتە ڕێڕۆشنکەرەوە بۆ تێگەیشتن لە زەردەشتییەت، نە تێزێکی سیاسیشیان پێشکەش کردووە تا بەو خەڵکە، یا هەر نەبێ بە لایەنگر و پێڕەوانی خۆیان، بڵێن چۆن و بە چ شێوەیەک دەتوانن سوود لە زەردەشتییەت و زەردەشتیزم وەربگرن. ئەم گەڕانەوەیە بەرەو مێژوویەکی نادیار و تەماوی، هەمیشە ڕواڵەتی ئاشکرای قەیرانی گومانی ناسنامە و کەسایەتیی کورد بووە. لەو سەردەمانەدا کە کورد لە ڕووی سیاسییەوە پێویستی بەوە بووە بە ڕێگای شارستانییەت و پێشکەوتندا هەنگاوێک بنێت، یا لەبارەی پاشەڕۆژ و چارەنووسی خۆیەوە بڕیارێک بدات، دوودڵی و گومانێکی ڕەش سەرتاپێی هەبوونی داگیر کردووە. دوودڵییەکە لەوەوە هاتووە کە نەیزانیوە ئەم ڕێگایەی پێش خۆی بە تیشکی کامە چرا، کامە باوەڕ و ئیدیۆلۆگی ڕوون بکاتەوە، گومانەکەیشی ئەوە بووە کە خۆی نەناسیوە و نەیزانیوە جیۆگرافیای کەسایەتی و نەتەوایەتی و فیزیکیی خۆی چۆن دەستنیشان و پێناسە بکات.

نزیکبوونەوەیەک لە کێشەکە بە نیازی پێناسەکردنی:

ئەم دیاردەیەی پەنجەم بۆ ڕاکێشا، ئیدی بە جۆرێ نۆستالگیا دابنرێت یا بە بۆچوونێکی ڕۆمانتیکانەی سیاسی، بیرکردنەوەیەکە پێی وایە کورد وەک نەتەوە و وەک تاکەکەس دەتوانێ بۆ بەرەنگاربوونەوەی کێشە و گرفتە سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەکانی خۆی و بۆ وەلاخستنی ئەو هێز و فاکتۆرانەی هەڕەشە لە بوون و مانەوەی دەکەن، دەتوانێت سوود لە ڕابوردوویەکی دینی – فەرهەنگی وەربگرێت کە زەردەشتیزمە و دەکرێ ئەم ڕابوردووە وەک پرۆژەیەکی سیاسی و فەرهەنگی و شارستانی بخرێتە گەڕ و بکرێتە دەستوورێک بۆ هەموو لایەنەکانی ژیانی ئەمڕۆی. ئەمە کورتەیەکی پوخت و ئاسانکراوی کێشەکەیە. بەڵام ئەگەر بمانەوێ لایەنی دیکەی کێشەکە تێ بگەین دەبێ بە جۆرێکی دیکە هەڵیسەنگێنین و لێی بکۆڵینەوە. لێرەدا دەکرێ هەندێ پرسیار بکەین، بێ ئەوەی ڕووی دەممان لە کەسێک یا لایەنێک بێت:

١: ئایا ئەم بۆچوونە بەڕاستی لە زەردەشتیزم گەیشتووە و دەزانێ فەلسەفە و پەیامی زەردەشتییەت چییە؟

٢: ئەگەر ئێمە دەوڵەت بە ئامانجێکی گرنگ و ڕوونی بزووتنەوەی کوردایەتی بزانین، ئایا دەکرێ لە دنیای ئەمڕۆدا دەوڵەتێک لەسەر بنەما فەلسەفی و ڕۆحی و ئەخلاقی و ئابوورییەکانی زەردەشتیزم دامەزرێنین؟

٣: ئەگەر هەر وایشمان دانا کە بەڵێ دەکرێ دەوڵەتێکی وا هەبێت، ڕێگە و شێوەی پێکهێنانی چۆنە و کامەیە؟ ئایا دەتوانین هەروا سووک و ئاسان کۆمەڵی کوردستان، کە لە پلەی یەکەمدا کۆمەڵێکی موسڵمانە، بەڵام هاوکاتیش مۆزاییکێکی دینی و ئێتنی و چینایەتی و زمانەوانییە، بگەڕێنینەوە بۆ سەردەمێک کە باشترین زانیاریمان لەبارەیەوە لە کۆمەڵێ هیپۆتێز، یا بۆچوونی تیۆریی ڕووت تێپەڕ ناکات؟

٤: تەنانەت ئەگەر بیر لە دەوڵەتیش نەکەینەوە، ئایا زەردەشتیزم دەتوانێ ببێتە وەرامدەرەوەی کێشە ڕۆحی و فەلسەفی و فەرهەنگییەکانی مرۆڤی کورد، یا هەر مرۆڤ بە گشتی؟ ئاخر هەموو ئیدیۆلۆگییەک خۆی بە میراتگری هەموو فکر و بە وەرامدەرەوەی هەموو کێشەکانی مرۆڤایەتی دادەنێت.

ژینگەی گەشەکردنی ئەم باوەڕە:

تا ئێستا گەلێ جار لە مێژووی تازەی کوردستاندا ڕووی داوە کە هەندێ لە ڕووناکبیران و سیاسەتمەداران بانگەشەی گەڕانەوە بەرەو ئاڤێستا و دینی زەردەشتیان کردووە و هەوڵیان

فەرهاد شاکەلی: کە تۆ هێشتا لە خەم ناگەی

داوە ئەم بیرکردنەوەیە وەک ڕێبازێکی ئیدیۆلۆگی و سیاسیی وا پێشان بدەن کە کلیلی چارەسەری کێشەکانی کوردی پێیە. کە بە وردی لێی بکۆڵیتەوە دەبینی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە هەمیشە لەو کاتانەدا سەری هەڵداوە کە بزووتنەوەی کوردایەتی لە قەیرانێکی فکریدا ژیاوە و کەوتۆتە بەردەم دووڕییانێکی مێژوویی و ویستوویەتی ڕێگایەک بۆ چارەنووسی خۆی بدۆزێتەوە؛ لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا، کە ئیمپراتۆریای عوسمانی بەرەو ڕووخان دەچوو، گەلانی ناوچەکەیش بۆ ڕێگایەک دەگەڕان پاشەڕۆژی خۆیانی پێ دابین بکەن. لە ساڵانی شەڕی دووەمی جیهانیدا کە چارەنووسی هەموو مرۆڤایەتی بە دەم گەردەلوولی شەڕەوە بەرەو نادیار دەچوو، لە دواساڵانی پەنجاکانی کوردستانی عیراقدا کە هەلومەرجێکی تازە هاتبووە گۆڕێ و کورد بە تەما بوو لە بەڕێوەبردنی دەوڵەتی کۆماری عیراقدا پشکێکی بەر بکەوێ. لە حەفتاکاندا کە ڕێککەوتننامەی ئازار ئیمزا کرابوو، دیسان کورد ئەزموونێکی تازەی دەست پێ کردبوو. ئەمڕۆیش کە لە کوردستانی عیراقدا هیوایەک پەیدا بووە کە ڕەنگە ئەم جارە بتوانێ بەشێکی باشی ئامانجە سیاسی و شارستانییەکانی خۆی بێنێتە دی.

کەواتە بیرەکە پێوەندییەکی زۆری بە باری سیاسیی کوردستانەوە هەیە و نیشانەی گەڕانە بە دوای ناسنامەیەکی نەتەوایەتیدا کە ببێتە پاڵپشتێکی مەعنەوی بۆ بنیاتنان و دامەزراندنی کەسایەتیی سیاسی و فەرهەنگی و بە دوای بیروباوەڕێکدا بکرێتە زرێیەک کورد وەک نەتەوە لە شاڵاوی هێرش و هەڕەشەی داگیرکەران بپارێزێت. ئەم بیروباوەڕە لە پلەی یەکەمدا وەک بەرپەرچدانەوەی دەستەڵاتی سیاسیی ئیسلام، شۆڤینیزمی عەرەب و پەرەسەندنی ئیدیۆلۆگیی کۆمونیزم بە کار هێنراوە و کراوەتە پەنا. ڕاستییەکەی ئەوەیشە کە هیچ بەشێکی کوردستان هێندەی بەشی کوردستانی خواروو (عیراق) گیرۆدەی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە نەبووە. تۆ دەبینی لە کوردستانی ئێراندا بۆ بەرەنگاربوونەوەی شۆڤینیزمی فارس بە دەگمەن ڕووناکبیران پەنایان بردۆتە بەر زەردەشتیزم. هۆی ئەمە زۆرن؛ ئەوان بەو پێیەی لە ئێراندا ژیاون زیاتر شارەزای دینی زەردەشتین و لەوە گەیشتوون کە فارسیش هێندەی کورد و بگرە زیاتریش خاوەنی زەردەشت و ئایینەکەین. لەبەر ئەوە زەردەشتیزم نابێتە سنوورێک بۆ خۆجیاکردنەوە لە فارس و سیاسەت و دەستەڵاتی سیاسیی فارس. ئەوان بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم سیاسەتە ناتوانن ئیسلامیش بە کار بێنن چونکە فارسیش موسڵمانن و بگرە لە کورد زیاتر خۆیان بە خاوەنی ئیسلام دەزانن. کەواتە ناچارن بە دوای پەناگەی دیکەدا بگەڕێن: مەزهەبی سوننی، تەریقەتەکانی قادری و نەقشی و لە ڕۆژگاری ئەمڕۆیشدا کۆمونیزم، یا بیروباوەڕی سەر بە ئەورووپا و ڕۆژاوا.

یا کاری زانستی:

کەمجار وا ڕێک کەوتووە ئەم بۆچوونە سیاسییە بخرێتە چوارچێوەی بەرنامەیەکی سیاسی و فکریی ڕوون و ئاشکراوە. دەربڕینی هەرە باو و ئاسایی دەربڕینی ئەدەبی بووە. هەندێ لەو شاعیر و نووسەرانەی خۆیان بە ناسیۆنالیستی کورد داناوە، لە بەرهەمەکانیاندا سیمبۆڵی وەک زەردەشت، ئاڤێستا، ئاهورامەزدە، ئەهریمەن و گاتاکانیان بە کار بردووە. هێندەی من ئاگادار بم تەنیا یەک هێزی سیاسی لە ئەدەبیاتی خۆیدا بە ئاشکرا ئەم شێوە بیرکردنەوەیەی بڵاو کردووەتەوە، ئەویش کاژیکە. نووسەران و لایەنگرانی کاژیک زۆر جار لە نووسینەکانیاندا بە شێوەیەک باسی زەردەشت و ئاڤێستایان دەکرد، کە دەکرێ بڵێین بە مەودا (بوعد)یەکی گرنگیان زانیوە و وەک بەرنامە بڕوایان پێ هەبووە و کاریان پێ کردووە، بەڵام نازانم ئایا لە ئەدەبیاتی سیاسی و ناوخۆی خۆیاندا ئەم باوەڕانەیان خستبووە چوارچێوەیەکی سیاسی و ئیدیۆلۆگییەوە یا نا! پاسۆک، کە دواتر بوو بە جێگرەوەی کاژیک، بۆ جیاکردنەوەی ڕێبازی سیاسیی خۆی لە هیی کاژیک، لەپاڵ کۆمەڵێ بۆچوونی ڕیالپۆلیتیکانەدا، زیاتر بەرەو ئیسلام ڕۆیشت وەک بوعدێکی مێژوویی و شارستانی.

هەندێ جار بێهومێدبوون لە سیاسەتی سەردەست و هەڕەشەهێنەر بە لێکۆڵینەوەی زانستی لە زمان و مێژووی کورد بەرپەرچ دراوەتەوە. لەم بوارەدا دەبینین کەسانێکی وەک مامۆستایان محەمەد ئەمین زەکی و تۆفیق وەهبی و عەلائەددین سەججادی خۆیان بە وەهمی ئاڤێستاوە هەڵنەواسیوە، بەڵکە مێژووی کوردستان و مێژووی زمان و ئەدەبی کوردییان وەک زنجیرەیەکی زیندوو پێشکەش کردووە کە دوێنێ و ئەمڕۆی کوردی پێکەوە بەستووە. مامۆستا ئەمین زەکی ئەمەی بە ئاشکرا لە پێشەکیی مێژووی کورد و کوردستانەکەیدا باس کردووە، کە چۆن ئەو دەمەی وشەی تورک جێگەی وشەی عوسمانیی گرتەوە، ناچار بوو بیر لە ڕەگوڕیشەی نەتەوەکەی بکاتەوە و کەوتە سەر هەوای توێژینەوە لە مێژووی کورد و کوردستان.

ڕۆژهەڵاتناس و کوردناسەکان:

ڕۆژهەڵاتناسان هەر زۆر زوو دەستیان کردە توێژینەوە لە دینی زەردەشت و ئاڤێستا. ئەو ئەنجامگرییانەی ئەمانە پێشکەشیان کردوون هێندە لە یەکدی جیاواز و دوورن دەڵێی باس لە کۆمەڵە ئەستێرەیەکی پەرتەوازەی ئاسمان دەکەن. لەوەیە ڕۆژهەڵاتناسەکانی سەدەکانی ڕابوردوو، هەر نەبێ بەشێکیان، لە پێناوی ئامانجێکی زانستیدا خۆیان ماندوو کردبێت و هەوڵیان دابێت لە تێکستەکانی ئاڤێستا بگەن و کۆمەڵێ ڕاستی سەبارەت ژیان و سەردەمی زەردەشت ساغ بکەنەوە، بەڵام هیچ گومانم لەوە نییە کە ڕۆژهەڵاتناسانی ئەمڕۆ، کەمینەیەکی یەکجار کەمیان نەبێت، بە دووی مەبەستێکی دیکەدا وێڵن کە لەگەڵ زانست و مرۆڤپەروەریدا ئاسمان و ڕێسمانن.

سیاسەتی ئیمپەریالیستانەی دنیای ڕۆژاوا کە ئێستایش لەسەر بنەمای کەرتی کە و حوکمی بکە Divide and rule دەچێ بە ڕێوە، هەوڵ دەدات چی ڕێگە و دەستاوێژ هەیە لەم دنیایەدا بیگرێتە بەر و بە کار بهێنێ بۆ کۆنترۆڵکردنی دنیا، بەڵام لە پێش هەموانیشدا بۆ سەرکوتکردن و داپڵۆسینی ڕۆژهەڵات. بەکارهێنانی لێکۆڵینەوەی زانستی لە بارەی کۆمەڵ، مێژوو، دین، زمان و هەموو لایەنێکی گەلانی ڕۆژهەڵات کە بە ڕۆژهەڵاتناسی ناسراوە یەکێکە لەو ڕێگەیانەی ئیمپەریالیستان بە شێوەیەکی یەکجار نامرۆڤانە خستوویانەتە گەڕ، لە لایێکەوە بۆ زیاتر ناسینی ڕۆژهەڵات و چاکتر بەستنەوە و تالانکردنی، لە لایێکی دیکەیشەوە بۆ پارچەپارچە و کەرتکردنی و بەوپێیەیش لاوازکردنی لە ڕووی فەرهەنگی و شارستانی و سیاسی و ئابوورییەوە.

کاتێ ڕۆژهەڵاتناسان دێن لە کۆمەڵگەیەکی وەک کۆمەڵگەی کوردستاندا کۆمەڵێ باسی جۆربەجۆری پێوەندیدار بە دین و زمان و مێژووی کوردەوە دەوروژێنن، دەبێ یەکسەر بیرمان بۆ ئەوە بچێت کە ئەمە ڕێگەیەکە بۆ پارچەپارچەکردنی کورد. ئەوان نە خۆشەویستیی کورد و نە دڵسۆزییە بۆ زانست هانیان دەدات، بێن لە کوردستاندا خەریکی لێکۆڵینەوە بن.

لە کوردستاندا کۆمەڵێ گرۆی جیاواز هەن کە بە هۆی ئایینزا، دیالێکت، دین، تەریقەت، هەڵسوکەوت و گەلێ هۆی دیکەوە جۆرە تایبەتمەندییەکیان لە لا دروست بووە، کە سنوورێکی خەیاڵکردی ناسکی خستۆتە نێوان ئەوان و گرۆیەکانی دیکەوە. ئەمە دیاردەیەکی سروشتییە و لە هەموو کۆمەڵگاکانی دنیاشدا هەیە. ئەم وردە جیاوازییە هەرگیز نەبووەتە هۆی دوورکەوتنەوەی بەشە جیاوازەکانی کورد لە یەکدی. بەڵام لەو ڕۆژەوە سەر و سەکوتی ڕۆژاوای ئیمپەریالستی و ڕۆژهەڵاتناسەکانیان لە کوردستاندا دەرکەوتووە، شەو و ڕۆژیان داوە بە دەم یەکدییەوە بۆ فراوانکردنی ئەو درزانە و ئاژاوەنانەوە و دروستکردنی دووبەرەکی و دەبەرەکی و دوژمنایەتی. هەبوونی زازا، عەلەوی، یەزیدی، قادری، نەقشی، کاکەیی، هەقە، فەیلی، سۆران، بادینی و گۆران ڕاستییەکە شایانی ئەوەیە بە شێوەیەکی زانستییانە لێی بکۆڵرێتەوە لەپێناوی زیاتر دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگ و شارستانییەتی کورددا. لایەنی ناوکۆ و هاوبەش لەناو ئەم گرۆ و کۆمەڵانەدا هێندە زۆرە، کە دەکرێ لە چوارچێوەی کاری زانستیدا نەخشەی بۆ دابنرێت، بەڵام کاتێ ڕۆژهەڵاتناسەکان باسی ئەمانە دەهێننە گۆڕێ، دەبێ گومان لە نییەت و نیازیان بکرێت، نابێ بە ئەنجامگرییە زڕەزانستییەکانیان فریو بخۆین، نابێ قسە و بۆچوونی ئەوانمان لێ ببێتە کتێبێکی پیرۆزی ئاسمانی، چونکە ئامانجی ئەمان زانست و خزمەتی زانست نییە، بەڵکە بەکارهێنانی زانست و مێتۆدی زانستییە بۆ ئامانجی داگیرکارانە و نامرۆڤانەی سیاسی و ئیمپەریالیستانە.

دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش ئەوەیە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەمەوە کە سامۆئێل ڕیا Samuel A. Rhea چۆتە ناوچەی هەکاری و

ل٢٢